

1. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού ως συντονιστή/ εμπυχωτή ομάδων

1.1 Γιατί βιωματική μάθηση;

Οι δραστηριότητες βοηθούν αυτούς που συμμετέχουν ώστε να:

- Αποκτούν κίνητρο για μάθηση με ευχάριστο τρόπο.
- Αναπτύσσουν τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις αξίες τους. Τα παιχνίδια αποτελούν ένα ασφαλές χώρο γιατί επιτρέπουν στα άτομα να πειραματίζονται πάνω σε νέες πρακτικές και να σφάλλουν, χωρίς το κόστος παρόμοιων σφαλμάτων στην πραγματική ζωή.
- Αλλάζουν. Οι δραστηριότητες είναι ένας τρόπος να περνάει το μήνυμα πως όλοι μπορούμε να επιλέξουμε να αλλάξουμε τον εαυτό μας και τις σχέσεις μας με τους άλλους.
- Συμμετέχουν. Οι δραστηριότητες ενθαρρύνουν την συμμετοχή και των λιγότερο τολμηρών κι εσωστρεφών μελών της ομάδας.
- Παίρνουν ευθύνες. Επειδή όσοι συμμετέχουν συμβάλλουν με τις δικές τους εμπειρίες και δεξιότητες. Κάθε ομάδα χρησιμοποιεί την δραστηριότητα στο δικό της επίπεδο και με τον δικό της τρόπο. Τίποτα δεν είναι προδιαγεγραμμένο και το ποιοτικό αποτέλεσμα αφορά όχι βασικά ή μόνο τον «διαιτητή» αλλά τους παίχτες. Αυτό δίνει και την αίσθηση του επιτεύγματος σε όσους συμμετέχουν.
- Ενθαρρύνουν την εμπιστοσύνη στις δυνάμεις μας και τονώνουν την αυτοπεποίθηση. Οι δραστηριότητες χρησιμοποιούν μια δομή που μειώνει την εξάρτηση από τον αρχηγό που «τα ξέρει όλα». Οι συμμετέχοντες αναλαμβάνουν το δικό τους μερίδιο ευθύνης για να λειτουργήσει το δικό τους τμήμα της δραστηριότητας.
- Νοιώθουν αλληλεγγύη με άλλους. Οι δραστηριότητες ενθαρρύνουν την συνεκτικότητα της ομάδας και ένα αίσθημα ταυτότητας ομάδας και αλληλεγγύης.

1.2. Διαχείριση συγκρούσεων και διαμεσολάβηση

Η σύγκρουση είναι μια ανοιχτή ή κρυφή αντιπαράθεση για την οποία δεν έχει βρεθεί αποτελεσματική λύση.

Οι συγκρούσεις είναι αναπόφευκτο μέρος της ζωής και μπορεί να δημιουργούν ευκαιρίες για πρόοδο και μάθηση. Όσο πιο νωρίς

αντιμετωπίζεται μια σύγκρουση τόσο το καλύτερο, επειδή οι άνθρωποι έχουν ακόμα τον έλεγχο των συναισθημάτων τους.

Οι συγκρούσεις συνήθως συμβαίνουν:

- Εξαιτίας διαφορετικών προτεραιοτήτων.
- Εξαιτίας παρανοήσεων, φημών κτλ.
- Εξαιτίας ελλείψεως πόρων, αντικειμένων, χρημάτων, χρόνου κτλ.
- Εξαιτίας ανταγωνιστικών συναισθημάτων. Κάποιος είναι ανταγωνιστικός ή αισθάνεται ότι τον ανταγωνίζονται κατά την κατανομή εξουσίας.

Υπάρχουν πέντε βασικά «στυλ» σύγκρουσης και ταυτόχρονα τρόποι διαχείρισής της:

- Η αποδοχή της επιθετικότητας του άλλου και η υποταγή.
- Η αποφυγή της αντιμετώπισης.
- Η επίθεση.
- Η αναζήτηση ενός «δικαστή» για να ρυθμίσει τη σύγκρουση.
- Η ανάλυση των αιτιών και των περιστάσεων.

Όλα τα στυλ είναι χρήσιμα, ανάλογα με τις περιστάσεις. Π.χ., όταν ένα αμάξι έρχεται να σε πατήσει δεν περιμένεις να αναλύσεις τίποτα, απλά φεύγεις μακριά. Ή το να γίνεται κανείς επιθετικός μπορεί και να είναι χρήσιμο, για να μπει ένα τέλος σε προσβλητική συμπεριφορά, αλλά μπορεί επίσης να προκαλέσει το τέλος της σχέσης. Όλοι οι τρόποι διαχείρισης μιας σύγκρουσης επιφέρουν κάποια «κέρδη» και κάποιες «ζημιές».

Η μόνη διαμεσολάβηση για επίλυση των συγκρούσεων στα σχολεία σήμερα γίνεται από το Σύλλογο και από αυθόρμητους μεμονωμένους εκπαιδευτικούς ή μαθητές και παίρνει συνήθως τη μορφή των συμβουλών, των επιπλήξεων, του δικαστηρίου, της μονομερούς συγγνώμης ή της τιμωρίας. Ως χώρος δε χρησιμοποιείται το «γραφείο», ο διάδρομος ή η αυλή του σχολείου. Αυτά σημαίνουν, εκτός των άλλων, κοινοποίηση της σύγκρουσης (παρερμηνείες, χλευασμοί, κουτσομπολιά, κτλ.), ταπείνωση του μαθητή και διατήρηση των σχέσεων επιβολής και εξουσίας. Όμως, μετά από μια διαχείριση, οι δύο συγκρουόμενοι πρέπει να νιώθουν κερδισμένοι.

Η ανάληψη της διαμεσολάβησης από τους ίδιους τους μαθητές προσφέρεται εκτός των άλλων, γιατί οι μαθητές αποδέχονται και εμπιστεύονται περισσότερο ένα συμμαθητή τους παρά έναν εκπαιδευτικό. Επίσης το ειδικό απομονωμένο δωμάτιο, ως προϋπόθεση

της διαμεσολάβησης, συμβάλλει στην εχεμύθεια και ηρεμία, απαραίτητα συγκείμενα για διαχείριση της σύγκρουσης.

Θα ήταν χρήσιμο να επιλεγούν στο επίπεδο του τμήματος οι μαθητές που θα συμμετάσχουν στα εργαστήρια (συνήθως είναι ένα αγόρι και ένα κορίτσι οι οποίοι είναι αποδεκτοί από τους περισσότερους συμμαθητές τους). Η αναγκαία επιμόρφωση ενός μαθητή/ διαμεσολαβητή θα πρέπει να τον καταστήσει ικανό να βοηθήσει στην διευκρίνιση του θέματος που πρέπει να λυθεί και στην επίτευξη συμφωνίας χωρίς να διατυπώνει τις δικές του προτάσεις, τηρώντας στάση που να εμπνέει ασφάλεια και εμπιστοσύνη. Ο διαμεσολαβητής δε δικάζει! Αυτό σημαίνει ότι η επιμόρφωσή του τον έχει καταστήσει ικανό να αναγνωρίζει τα συναισθήματα (ιδιαίτερα του θυμού) στους συμμαθητές, να αποδέχεται τη διαφορετικότητα και τα ανθρώπινα δικαιώματα και να έχει άριστες δεξιότητες ενεργητικής ακρόασης. Η κατάληξη της επιμόρφωσής του είναι η εφαρμογή των βημάτων που πρέπει να ακολουθηθούν σε μια διαμεσολάβηση. Οι διαμεσολαβητές κρατούν πάντα μπροστά τους την κάρτα με τις οδηγίες αυτές, αν δεν τις έχουν αποστηθίσει.

Το περιεχόμενο ενός προγράμματος επιμόρφωσης για τη διαμεσολάβηση συνομηλίκων, περιλαμβάνει με τη σειρά τα εξής:

- A. Γνωριμία και κτίσιμο ομάδας
- B. Προσμονές – Πλαίσιο αξιών
- Γ. Διαφορετικότητα, αποδοχή, ενσυναίσθηση
- Δ. Θέματα ταυτότητας και αλλαγής
- E. Έκφραση συναισθημάτων, θυμός και διαχείρισή του
- ΣΤ. Ενεργητική ακρόαση
- Z. Είδη σύγκρουσης και διαχείρισή της
- H. Διαδικασία διαμεσολάβησης
- Θ. Αξιολόγηση
- I. Εφαρμογή διαμεσολάβησης και στήριξη διαμεσολαβητών

Σε μια σύγκρουση υπάρχουν πάντα μόνο δυο πρόσωπα. Ακόμα και σε μια ομαδική σύγκρουση θα πρέπει να αναζητηθούν τα δύο αυτά πρόσωπα. Δε γίνεται διαμεσολάβηση μεταξύ ενός μαθητή από τη μια και περισσοτέρων του ενός από την άλλη.

Στο δωμάτιο διαμεσολάβησης υπάρχει ένα τραπέζι με τέσσερις καρέκλες. Οι δύο συγκρουόμενοι κάθονται αντικριστά έχοντας στις

άλλες δύο πλευρές του τραπέζιού τους δύο διαμεσολαβητές. Στους διαμεσολαβητές θα πρέπει να αντιπροσωπεύεται το φύλο των συγκρουόμενων.

Οι μαθητές/ διαμεσολαβητές δε δρουν απομονωμένα. Έτσι ένα πρόγραμμα επιμόρφωσής τους θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει και αντίστοιχο πρόγραμμα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών και γονέων. Οι μαθητές/ διαμεσολαβητές χρειάζονται (ειδικά κατά τα πρώτα στάδια) συνεχή ενίσχυση και υποστήριξη, η οποία δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς την εμπλοκή των εκπαιδευτικών και των γονέων. Επίσης θα παρουσιαστούν περιπτώσεις σύγκρουσης μαθητή - εκπαιδευτικού, στις οποίες απαιτείται η παρουσία ενός εκπαιδευτικού και ενός μαθητή ως διαμεσολαβητών. Η σύγκρουση δεν συναντάται μόνο στο σχολείο, αλλά σε κάθε έκφανση της ζωής. Έτσι η εμπλοκή των γονέων θα συμβάλει στην επιτυχία της επίλυσης των συγκρούσεων, αφού θα επεκταθεί το θέμα και στην οικογένεια.

Η ανάληψη εξουσίας από τους μαθητές/ διαμεσολαβητές δεν απαλλάσσει το σχολείο από την εποπτεία της ασφάλειας των μαθητών. Επίσης η διαμεσολάβηση δεν απαλλάσσει τον ίδιο τον εκπαιδευτικό μέσα στην αίθουσα κατά τη διαδικασία διδασκαλίας και μάθησης. Προσφέρει όμως ένα παιδαγωγικό εργαλείο που βοηθάει στην ενίσχυση της συμμετοχής και της ευθύνης των μαθητών για την αντιμετώπιση των διαφόρων θεμάτων και που μειώνει τον αυταρχισμό και τη συνεχή προσφυγή σε ποινικοποίηση της συμπεριφοράς.

1.3. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού ως συντονιστή/ εμπυχωτή ομάδων

Ο/η εκπαιδευτικός σε προγράμματα όπως το συγκεκριμένο, χρειάζεται να αποστασιοποιηθεί από τον παραδοσιακό ρόλο του ατόμου που «μεταδίδει» έτοιμη γνώση:

→ Βοηθά τα παιδιά να διαμορφώσουν τις δικές τους απαντήσεις και απόψεις δεν δίνει έτοιμες απαντήσεις, ούτε κάνει «κηρύγματα». Εάν διατυπωθεί μία άποψη που απέχει από τους στόχους της συνάντησης, ο εμπυχωτής ή η Εμπυχωτριά δεν επικρίνει ζητά τη γνώμη των υπολοίπων (οι οποίοι/ες θα τη διατυπώσουν χωρίς να απαξιώνουν την προηγούμενη) ή/και ζητά με ουδέτερο ύφος από το παιδί που την εξέφρασε να σκεφτεί αν π.χ. κάτι τέτοιο θα έδινε λύση στο πρόβλημα.

→ Δημιουργεί ένα ασφαλές πλαίσιο για όλους, όπου υπάρχει κλίμα εμπιστοσύνης και ζεστασιάς και αποτρέπεται οποιαδήποτε ένδειξη απαξίωσης

- Επιδιώκει ισότιμη αλληλεπίδραση
- Φροντίζει τα παιδιά να κάθονται σε κύκλο, διάταξη που ευνοεί την αίσθηση της ισοτιμίας, τη βλεματική επαφή, την αναγνώριση εξωλεκτικών σημάτων επικοινωνίας και, γενικότερα, την ανάπτυξη των σχέσεων
- Προωθεί τη συνεργασία σε μικρές ομάδες, οι οποίες αλλάζουν συχνά σύνθεση. Κατά τη διάρκεια τις εργασίας τους περιέρχεται τον χώρο για να απαντήσει σε τυχόν αιτήματα για διευκρινίσεις και να υποβοηθήσει την ομαλή συνεργασία
- Προτιμά τη βιωματική μάθηση που κινητοποιεί για ενεργό συναισθηματική προσωπική εμπλοκή
- Μετά από κάθε δραστηριότητα οργανώνει συζήτηση και δίνεται ανατροφοδότηση για ό,τι βιώθηκε
- Συμμετέχει αυθεντικά στις περισσότερες δραστηριότητες
- Αφουγκράζεται επιθυμίες, δυσκολίες, εντάσεις, όρια
- Διευκολύνει τους νέους να εκφράσουν τα συναισθήματά τους, να τα διαχειρίζονται, να ακούν, να επιλύουν τις εσωτερικές και εξωτερικές τους συγκρούσεις με θετικό και δημιουργικό τρόπο
- Θέτει ερωτήσεις ανοικτές, ώστε τα παιδιά να επεξεργάζονται το βίωμα τους:
 - ♣ «Υπάρχουν αναπάντητα ερωτήματα ή σκέψεις από την προηγούμενη φορά, που θα θέλατε να συζητήσουμε;»
 - ♣ «Πώς νιώθεις;»
 - ♣ «Τι ήταν πιο εύκολο για σένα/τι σε δυσκόλεψε;»
 - ♣ «Πώς πήρατε τις αποφάσεις σας στην ομάδα;»
 - ♣ «Παρατηρήσατε κάτι/ανακαλύψατε κάτι για τον εαυτό σας;»
 - ♣ «Πιστεύεις ότι μπορείς να καταλάβεις τα συναισθήματά του;»
 - ♣ «Πώς σκοπεύεις να χρησιμοποιήσεις τις δεξιότητες που απέκτησες;»
- Φροντίζει να δείχνει σταθερά την αποδοχή του για κάθε μέλος της ομάδας: Ακούει προσεκτικά κοιτάζοντας αυτόν/ήν που μιλά, και ενθαρρύνει την έκφραση απόψεων και συναισθημάτων, με την έκφραση του προσώπου του, τη στάση του σώματος και με εκδήλωση των συναισθημάτων του.

1.4 Χωρίζοντας τα παιδιά σε μικρές ομάδες εργασίας

Είναι ανεξάντλητοι οι τρόποι που θα μπορούσε να επινοήσει καθένας και καθεμία για τον χωρισμό των παιδιών σε τυχαίες επιμέρους ομάδες, ώστε να εργάζονται συνεργατικά κατά τη διάρκεια των συναντήσεών τους.

Το προτεινόμενο μέγεθος κάθε μικρής ομάδας είναι τα 3-4 μέλη. Η σύνθεση των ομάδων είναι καλό να αλλάζει συχνά, ώστε να δοθεί η ευκαιρία πολλαπλών συνεργασιών.

Κατά τη διάρκεια εργασίας της ομάδας είναι πολύ σημαντικό να συμμετέχουν όλα τα παιδιά. Κάθε άποψη πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και να ανακοινώνεται, ακόμη και αν δεν συμφωνεί με αυτήν της πλειοψηφίας.

Όταν μερικά παιδιά δεν συνεργάζονται

Οι βιωματικές δραστηριότητες, εφόσον εφαρμόζονται με θετική διάθεση και σε κλίμα ασφαλές για όλους, συνήθως κινητοποιούν σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό όλα τα μέλη της ομάδας.

Ωστόσο, αν κάποια παιδιά δεν συνεργάζονται (για τους γνωστούς λόγους που συνήθως τα οδηγούν σε διαταρακτική συμπεριφορά και στην τάξη!), μπορείτε να καθίσετε κοντά τους ώστε να σας βλέπουν. Όταν θορυβούν, θα τους κάνετε νόημα χρησιμοποιώντας ένα συνθηματικό χωρίς να διακόπτετε τη ροή των δραστηριοτήτων. Μπορείτε ακόμη να τους προτρέψετε να ακούσουν όσα λέγονται γιατί θα χρειαστείτε στη συνέχεια τη γνώμη τους, να τους ενθαρρύνετε να συμμετέχουν εξηγώντας ότι όσα γίνονται στην ομάδα είναι σημαντικά για όλους ή να υπενθυμίσετε ήρεμα την ανάγκη για αλληλοσεβασμό που διέπει τις αρχές λειτουργίας της ομάδας. Μια ακόμη καλή ιδέα είναι να χρίζονται συν-συντονιστές ορισμένες φορές, βοηθώντας στις εργασίες της ομάδας:

Μπορούν να μοιράζουν το υλικό ή να κρατούν τον χρόνο που ορίζει ο συντονιστής για τις ατομικές ή ομαδικές εργασίες και να τον ενημερώνουν διακριτικά για τη λήξη του κ.ο.κ. Η πρόσωπο-με-πρόσωπο συζήτηση αν το πρόβλημα επιμένει, ίσως να βοηθήσει σημαντικά.

Γενικά, είναι θετικό να αποφεύγονται η ένταση και η επίκριση σε παρόμοιες περιπτώσεις. Η απομάκρυνση από την ομάδα παιδιού που συστηματικά δημιουργεί πρόβλημα, είναι σημαντικό να αποφεύγεται: θα διαιώνιζε ουσιαστικά τον φαύλο κύκλο του αρνητισμού στον οποίο έχει πιθανότητα εμπλακεί από μικρό. Ομάδες σαν αυτές έχουν σκοπό πρωταρχικά να δημιουργήσουν κλίμα αποδοχής για όλα τα παιδιά.

Ακόμη, εάν ένα παιδί αισθανθεί άβολα και δεν θέλει να συμμετάσχει σε μία δραστηριότητα, παρακινήστε το ευγενικά, αλλά αν επιμένει, πείτε του ότι μπορεί να απέχει και να συμμετάσχει στην επόμενη. Εφόσον η αποχή του είναι συχνή, η συζήτηση με το παιδί, ιδιαιτέρως, ώστε να μοιραστεί τις σκέψεις και τυχόν ανησυχίες του, είναι μία πρακτική που συχνά βοηθά και αυτήν την περίπτωση.

Γενικά, χρειάζεται να δείχνετε σε κάθε διστακτικό παιδί που αποφεύγει να παίρνει μέρος σε συζητήσεις, πόσο μετράει η γνώμη του για εσάς. Επίσης να ενθαρρύνετε όλα τα μέλη της ομάδας να μιλήσουν τουλάχιστον μια φορά σε κάθε συνάντηση και να απευθύνεστε συχνά ονομαστικά στον/στην καθένα/μία, για να εκφράσουν την άποψή τους.

1.5. Πριν την πρώτη συνάντηση

Τα παιδιά είναι σημαντικό να γνωρίζουν από πριν τους στόχους της εκπαίδευσης, ώστε να διαμορφώσουν θετική στάση για αυτό που έπεται.

Στην προκαταρκτική ενημέρωση επομένως, μπορείτε να ξεκινήσετε αναφέροντας συνοπτικά τους στόχους της εκπαίδευσης και τα οφέλη, τόσο για τα άλλα παιδιά, όσο και για αυτά που συμμετέχουν, σύμφωνα με τις πληροφορίες που παρέχονται στις προηγούμενες ενότητες του οδηγού. Είναι σημαντικό να αναφέρετε παραδείγματα από την εκπαιδευτική σας εμπειρία που δείχνουν την αποτελεσματικότητα θετικών παρεμβάσεων των συνομηλίκων σε προβλήματα που αντιμετώπισαν παιδιά στο σχολείο. Μην ξεχάσετε να περάσετε το μήνυμα στους μαθητές σας ότι έχετε εξαιρετικά θετικές προσδοκίες για το νέο αυτό εγχείρημα.

Ένα συνοπτικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο μπορείτε να ενημερώσετε τα παιδιά:

«Στην ομάδα αυτή θα βρισκόμαστε για να δούμε πώς μπορούμε να είμαστε εμείς οι πρωταγωνιστές σε μια προσπάθεια να φτιάξουμε ένα σχολείο που νοιάζεται, έναν χώρο όπου όλα τα παιδιά νιώθουν ασφαλή και αποδεκτά.

Για να φροντίσουμε όμως τους άλλους, έχουμε πρώτα την υποχρέωση να φροντίσουμε τον εαυτό μας. Στις συναντήσεις μας λοιπόν θα επεξεργαστούμε πρώτα τον τρόπο που βλέπουμε τον εαυτό μας, θα φροντίσουμε τα συναισθήματά μας και τις σχέσεις μας. Προς το τέλος των συναντήσεών μας, θα δημιουργήσουμε ομάδες όπου μπορείτε να μπειτε όσοι και όσες θα αισθανθείτε ότι έχετε να προσφέρετε την υποστήριξη και τις ικανότητές σας για να κάνετε πιο όμορφη τη ζωή

άλλων παιδιών –και, όπως θα δείτε, και τη δική σας».

Η διαμόρφωση μίας ευφάνταστης αφίσας ή η διανομή ενημερωτικών σημειωμάτων για την πρώτη συνάντηση, μπορούν επίσης να συντελέσουν καθοριστικά σε ένα καλό ξεκίνημα.